

УДК 343

Karpenko M.I., Popchenkova I.M.

THE REASONS, CONSEQUENCES AND PREVENTION OF MILITARY CRIMES, INCLUDING ART. 422 CRIMINAL CODE OF UKRAINE

М.І. Карпенко*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»,***І.М. Попченкова***студентка V курсу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗОКРЕМА ЗА СТ. 422 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Від стану законності і правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, багато в чому залежить ефективність виконання покладених на них найважливіших державних задач. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. На військовослужбовців покладається неухильне дотримання Конституції України, законів і підзаконних актів, Військової присяги, наказів командирів (начальників). Все це багато в чому зумовлює специфіку суспільних відносин у сфері несення військової служби, а також особливості і суспільну небезпеку їх порушень, у тому числі і злочинів [1].

Особливо актуальною тематика військових злочинів стала в останні декілька років в Україні. Насамперед це пов'язано з тими подіями, що нині відбуваються в нашій країні. За минулі 2014-2015 рр. в Україні, як свідчить статистика, на превеликий жаль, зросла чисельність злочинів, що вчиняються у сфері військової служби. Як наслідок, з цього випливає підрив авторитету військових формувань не тільки всередині країни, а й ставить під сумнів можливість держави заявити про себе як про сильну та організаційно-дисципліновану в умовах особливої ситуації на міжнародній арені. Зокрема, серед злочинів, які вчиняються, враховуючи їх можливу латентність, так чи інакше виступає і злочин, передбачений ст.422 КК України, а саме – розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості.

Оперуючи статистичними даними Державної судової адміністрації України в період за 2001-2011 рр. за вчинення даного злочину осуджено 8 осіб.

При цьому, в порівнянні з цими роками кількість військових злочинів дедалі збільшується, що стосується не тільки злочину, передбаченого ст.422 КК України, а й злочинів проти встановленого порядку несення військової служби в цілому. За статистичними даними Генеральної прокуратури України, поданими в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення за 2014-2015 рр. кількість облікованих військових злочинів просто вражає (див. табл.1).

Табл. 1

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Статистичні дані за 2014–2015 рр.

	Обліковано кримінальних правопорушень		Кримінальне правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України*		Крим. правопорушення за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Всього правопорушень:	4153	6213	1264	2348	851	2338
Особливо тяжких	25	70	1	3	1	23
Тяжких	875	2564	129	851	147	812
Середньої тяжкості	3130	3495	1132	1491	642	1462
Невеликої тяжкості	123	84	2	3	61	41
Непокора, ст. 402	310	257	1	10	194	214
Невиконання наказу, ст. 403	5	1	0	0	0	1
Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, ст. 404	7	12	0	0	3	7
Погроза або насильство щодо начальника, ст. 405	55	84	1	1	33	60
Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, ст. 406	41	80	0	1	26	44
Самовільне залишення військової частини або місця служби, ст. 407	1814	3927	577	1586	312	1556

Дезертирство, ст. 408	1061	997	675	729	69	159
Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом, ст. 409	81	57	3	9	44	24
Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, ст. 410	288	191	5	6	62	68
Умисне знищення або пошкодження військового майна, ст. 411	6	3	0	0	3	2
Необережне знищення або пошкодження військового майна, ст. 412	13	12	0	0	0	3
Втрата військового майна, ст. 413	96	145	0	1	52	79
Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, ст. 414	177	188	0	2	27	72
Порушення правил водіння або експлуатації машин, ст. 415	74	63	0	1	5	17
Порушення правил польотів або підготовки до них, ст. 416	0	2	0	0	0	0
Порушення правил кораблеводіння, ст. 417	0	0	0	0	0	0
Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, ст. 418	7	0	1	0	2	0

Порушення правил несення прикордонної служби, ст. 419	7	10	0	0	0	1
Порушення правил несення бойового чергування, ст. 420	0	0	0	0	0	0
Порушення статутних правил внутрішньої служби, ст. 421	5	6	0	0	3	5
Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості, ст. 422	3	28	0	2	0	10
Недбале ставлення до військової служби, ст. 425	72	91	0	0	12	5
Бездіяльність військової влади, ст. 426	24	11	1	0	3	2
Перевищення військовою службовою собою влади чи службових повноважень, ст. 426-1	-	42	-	0	-	8
Здача або залишення ворогові засобів ведення війни, ст. 427	0	0	0	0	0	0
Залишення гинучого військового корабля, ст. 428	0	0	0	0	0	0
Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю, ст. 429	0	1	0	0	0	1
Добровільна здача в полон, ст. 430	0	0	0	0	0	0
Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні, ст. 431	0	0	0	0	0	0
Мародерство, ст. 432	1	0	0	0	0	0
Насильство над населенням у районі воєнних дій, ст. 433	4	5	0	0	0	0

Погане поводження з військовополоненими, ст. 434	0	0	0	0	0	0
Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею, ст. 435	0	0	0	0	0	0
Зупинення досудового розслідування у разі переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме						

Отже, враховуючи сумнозвісні статистичні дані, наведені у таблиці, можна впевнено сказати, що зростання кількості військових злочинів є дестабілізуючим чинником і з огляду на неоднозначність ситуації на Сході України. Зокрема, вказаний злочин, передбачений ст.422 КК України, безсумнівно вважається одним з таких, що майже завжди тягне за собою тяжкі наслідки. Це пояснюється з точки зору його суспільної небезпечності, яка по своїй суті полягає в тому, що відомості, які становлять державну таємницю так чи інакше можуть стати надбанням, «своєрідним подарунком» для іноземних розвідок або терористичних організацій. Звичайно, це може призвести до негативних наслідків безпосередньо не тільки для України, а й до можливого використання отриманої інформації і проти людства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом та дослідженням сутності, правової регламентації, загальних теоретичних аспектів та запобіганню злочину, передбаченого ст.422 КК України, а також тематикою військової психології займалось та продовжує займатись достатня кількість науковців, фахівців та провідних спеціалістів, а саме: С.І. Дячук, М.Г. Колодяжний, В.В. Кухар, В.Г. Смирнов, Є.Б. Пузиревський, І.І. Солодкин, О.О. Буряк, О.В. Столярський, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, В.М. Чередник, Р.Л. Чорний та інші зробили свій внесок у розвиток правової думки з даного питання.

Мета статті. З огляду на специфічні особливості злочину, що передбачений ст.422 КК України, варто наголосити на необхідності з'ясування суті даного злочину в цілому з огляду його загальнотеоретичних засад. При цьому не менш важливими є норми тих джерел законодавства, на які посилається законодавець при викладі диспозиції цієї статті. Зважаючи на потенційну небезпеку наслідків вчинення злочину, передбаченого ст.422 КК України, ще одним надзвичайно важливим моментом нині є розроблення ефективних превентивних заходів задля недопущення вчинення злочину, який посягає на порушення порядку зберігання відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю. В цьому аспекті варто виділити таке поняття як соціальна адаптація військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. З огляду на це, варто приділити достатню увагу явищу військової психології як з вітчизняної точки зору, так і враховуючи міжнародний досвід

Сполучених Штатів Америки по адаптації військовослужбовців та попередження злочинності у військовій сфері.

Основні результати дослідження. Як відомо, поняття військових злочинів в Україні офіційно закріплено ст. 401 КК України, де визначено їх як злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військово-возобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

До військових злочинів у розділі XIX Особливої частини КК України законодавець відніс і злочин, передбачений ст.422 – розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості, таким чином звернувши особливу увагу на предмет даного злочину – відомості, документи, предмети військового характеру, що становлять державну таємницю.

Проводячи дослідження та слідуючи поставленій меті, варто зупинитись на детальній характеристиці зазначеного виду злочину. Безпосереднім об'єктом даного злочину виступає режим військової таємниці, а безпосередньо злочин виражається у 2-х його формах:

– розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, як це передбачено диспозицією ч.1 ст.422;

– втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, предметів, відомості про які становлять державну таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановлених правил поведінки із зазначеними документами, матеріалами або предметами, як це передбачено диспозицією ч.2 ст.422.

Таким чином, з об'єктивної сторони, злочин характеризується суспільно небезпечними діями або бездіяльністю, а в другій його формі – також суспільно небезпечними наслідками і причинним зв'язком між діянням і його наслідками [4, с.1085-1086].

Специфічною особливістю даного злочину, є його предмет, який охоплює з одного боку відомості, що становлять державну таємницю, а з іншого – матеріальний вираз таких відомостей. Це можуть бути як документи, матеріали, так і ті предмети, які виражають певну інформацію про державну таємницю. Звідси випливає, що законодавець, приймаючи дану норму Кримінального кодексу, не обмежується описом диспозиції цієї статті, оскільки важливе значення має те, що саме міститься під терміном «державна таємниця».

Варто наголосити на тому, що визначення державної таємниці закріплене в Законі України «Про державну таємницю» в редакції від 21.09.1999 р. № 1079-XIV. Державна таємниця (секретна інформація) – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у

порядку, встановленому законодавством, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Відповідно, до відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю відноситься інформація, що належить до державної таємниці у сфері оборони. Отже до таких відомостей належить інформація, яка передусім, розкриває суттєві інформативні дані [3]:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ і сил, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;

- про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час;

- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни.

Таким чином, розглядаючи питання, яка саме інформація відноситься до відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, варто виходити з положень законів «Про державну таємницю», «Про інформацію», а також важливим є і Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440, який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.08.2005р. за № 902/11182. Даний Звід може доповнюватись, змінюватись, враховуючи потреби часу та розвиток військової справи.

Разом з тим, варто ще раз наголосити на тому, що охороняється не матеріальний вираз (документ або приклад), а саме інформація, яку містить такий матеріальний вираз. Ознайомлення з записами, які містяться в документах, із виробом тощо, дає можливість дізнатись відомості військового характеру, розкрити таємницю виробництва зброї, технологію її виготовлення. Таким чином, якщо при розголошенні відомостей військового характеру вихід інформації за межі певного кола осіб відбувається переважно в результаті словесної інформації, що надходить від осіб, які нею володіють, то при втраті

– в результаті виходу самих предметів, документів із володіння осіб, яким вони довірені. При цьому, треба мати на увазі, що відомості військового характеру, що становлять державну таємницю, можуть міститись не тільки в належно оформлених документах, але й у записних книжках, чорнових записках, у рукописах, що готуються до видання, розрахунках, формулах тощо [5, с.135-136].

Враховуючи вищевказане, суб'єкт даного злочину – це будь-який військовослужбовець (рядового або сержантського складу, офіцери незалежно від їх службового або посадового становища) або військовозобов'язаний під час проходження зборів. Для визнання вказаних осіб відповідальним за цей злочин не має значення, яким чином (у результаті чого) їм стали відомі відомості військового характеру, що становлять державну таємницю [5, с.142]. Разом з тим, ч.2 ст.422 КК передбачає спеціального суб'єкта – особу, якій відповідні документи, матеріали чи предмети були довірені.

Суб'єктивна сторона розголошення військової таємниці характеризується як умисною, так і необережною формою вини, а втрата відповідних документів, матеріалів і предметів – тільки необережною формою вини, хоча порушення встановлених правил поведінки з ними може бути і навмисним [6].

Актуальність злочину полягає не тільки в змісті його предмета, а й у кваліфікуючій ознаці його вчинення – це спричинення тяжких наслідків. Безумовно, це є достатньо важливою складовою, оскільки при цьому інформація потрапляє до рук представників іноземних держав і може бути використана на шкоду державі, або коли втрата такої інформації на матеріальних носіях вимагає докладання тривалих зусиль, аби відтворити її знов чи змінити вже існуючі технології тощо.

Таким чином, короткий виклад специфіки даного виду злочину дозволяє стверджувати, що вчинення його завдає надзвичайно великої шкоди і з цього приводу слід наголосити не тільки на тому, що це є внутрішньодержавна проблема, а й проблема, яка може в подальшому вплинути на мир та безпеку в усьому світі з огляду на специфічні особливості наслідків цього суспільно небезпечного діяння.

З огляду на небезпечність злочину, передбаченого ст.422 КК України, характерні риси має методика розслідування та профілактичні заходи, які спрямовані на попередження його вчинення.

Так, важливе значення має з'ясування наявності факту порушення правил зберігання або втрати інформації щодо відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю; час, характер, інші обставини вчинення зазначеного діяння; суб'єкт та суб'єктивна сторона вчинення злочину; наявність негативних наслідків; обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини вини особи; причини та умови, які сприяли порушенню правил зберігання і розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості. Справи цієї категорії зазвичай розслідуються з дотриманням правил ведення таємного діловодства і розглядаються судом у закритому порядку [5, с.395-397].

На ряду з методичними рекомендаціями розслідування злочину, передбаченого ст. 422 КК України, ефективні превентивні заходи, задля недопущення вчинення такого діяння, являються ключовою задачею держави. З цього приводу існують різноманітні дискусії, пропозиції та наукові обґрунтування. Серед великого масиву інформації з даного приводу, слід вказати на деякі загальні, але досить інформативні пропозиції, запропоновані М.Г. Колодяжним [9, с.195]:

- посилення діяльності щодо боротьби із корупцією у військовій сфері;
- суворий відбір кандидатів на військову службу за високими професійними, етичними та моральними якостями;
- вироблення в офіцерів та особового складу Збройних Сил непримиренного ставлення до проявів нестатутних відносин та інших порушень законодавства у військовій сфері;
- підвищення фахового рівня військовослужбовців;
- розширення кримінологічної поінформованості військовослужбовців про випадки вчинення злочинів у військовій сфері та юридичні наслідки для винних тощо.

Разом з тим, слід вказати на те, що до виділених основних пропозицій щодо профілактичної діяльності, варто віднести і досвід боротьби з порушеннями військового законодавства інших держав.

На ряду з вітчизняними науковими обґрунтуваннями профілактичних заходів, набувають великого значення міжнародні наукові розробки профілактики вчинення військових злочинів. Як приклад, варто розглянути США – як провідну державу у військовій сфері.

На міжнародній арені військова система США відіграє одну з ключових позицій. Відповідно до організаційної структури, військові відомства представлені армією, флотом та ВПС. Серед інших держав світу, військова могутність представлена наявністю великої кількості військовослужбовців та військових баз понад 150 державах світу. Це пояснюється тим, що згідно з офіційною інформацією, наданою Департаментом оборони і Центру трудових ресурсів даних близько 40 000 американських військовослужбовців, і 179 американських баз знаходиться у Німеччині, більше 50000 військовослужбовців в Японії, і десятки тисяч військ, з сотнями баз, по всій Європі. Більш 28000 американських військовослужбовців знаходяться в 85 базах в Південній Кореї з 1957 р. Для порівняння, Франція має бази в 10 країнах, і Великобританія має бази в сімох державах. Розрахунок ступеня військової присутності США за кордоном не є легким завданням. Дані випущені Міністерством оборони є неповними, і мають багато невідповідностей в документах [10].

Діючи в США англосаксонська система права, однією з основних рис якої є відсутність єдиної системи кодифікації правових норм, обумовлює наявність досить великого кола джерел законодавства, в тому числі військового. Військове законодавство США включає: Конституцію США і поправки до неї; законодавчі акти США (Звід федерального законодавства, в тому числі розділ 32 «Національна оборона» і розділ 10 «Збройні сили», Єдиний кодекс військової юстиції, який набув чинності у 1951 р. у редакції 1983 р., Закони

«По грошовому змісту військовослужбовців» 1948 р., «Про офіцерів» 1947 р., «Про реформу пенсійного забезпечення військовослужбовців» 1986 р. і ін.); підзаконні акти, директиви, статuti і настанови. Основним законом у США, що має вищу юридичну силу, є Конституція США 1787 р. Національні інтереси США в найбільш загальному вигляді сформульовані в преамбулі до Конституції: «створити досконаліший союз штатів, забезпечити спокій всередині країни, сприяти формуванню єдиної оборонної системи, сприяти загальному добробуту і забезпечувати свободу громадянам країни і їх нащадкам» [11].

Для прикладу, основу військової правової системи являє собою Єдиний звід військових законів, який поширюється на всі сфери. Більшість питань, порушених у цьому документі включають в себе: проведення справ у військових судах, лікування та затримання ув'язнених і судовий процес тощо. Крім того, правила регулюють і інші питання, які впливають з даних категорій військового законодавства [13].

Крім того, у 2013 р. була проведена досить вагома реформа, яка полягала у внесенні змін до Єдиного зводу і зробила суттєві кроки для поліпшення правосуддя у процесуальному розгляді військових злочинів, яка стала найбільшою, починаючи з 1968 р. Таким чином, ще один крок до об'єктивності здійснення правосуддя завдяки чому жодна особа не зможе уникнути покарання за вчинене нею діяння. Разом з тим, ці зміни досі викликають зацікавленість у суспільстві, про що свідчить велика кількість дискусій, статей та відгуків, зокрема, як приклад, викладені у військовому юридичному журналі *The Military Law Review* [14].

Отже, зважаючи на ці фактори, варто приділити увагу наприклад профілактичної діяльності Уряду США щодо недопустимості вчинення військових злочинів серед військовослужбовців Сполучених Штатів.

Звісно, кримінологія як наука зробила досить широке підґрунтя для вироблення різноманітних превентивних заходів до попередження злочинності, зокрема у військовій сфері. Варто зазначити, що ці засоби мають реальне втілення з різних точок зору. Так, на законодавчому рівні в США зазначено спеціальну мету: передбачення злочинів перш, ніж вони відбудуться. В цьому контексті криміналістична профілактика вчинення злочинів військовослужбовцями ґрунтується на психології, психологічних дослідженнях та використанні їх на практиці. Це пояснюється, між іншим, великою кількістю злочинів, які вчиняються американськими військовослужбовцями. Деякі з таких злочинів отримують настільки широкий резонанс, що підривають авторитет американських збройних сил, ставлять під сумнів моральний зміст ряду здійснюваних ними військових місій, а найголовніше, завдають непоправної шкоди морально-психологічному стану військ.

Отже, в цілому профілактика військових злочинів у США побудована на військовій психології. В узагальненому вигляді можна виділити наступні основні напрями використання психології в практичній діяльності збройних сил США:

Дослідження стресу, який несприятливо впливає на військовослужбовців у бойовій обстановці (гострого стресу, посттравматичного стресового розладу, почуття провини, сімейних труднощів тощо).

Консультування військовослужбовців та членів їх сімей; лікування психологічних травм, отриманих в результаті військових операцій; психологічна реабілітація поранених; надання психологічної допомоги жертвам подій (психологія здоров'я).

Забезпечення надійності військового персоналу з метою зниження його уразливості в ситуаціях насильства, невдачі і поранення; мінімізації потенційного ризику в багатьох областях діяльності; збереження психологічної пружності і бойової активності. Ця функція реалізується за допомогою здійснення психологічного відбору (відбору осіб, здатних жити під загрозою рани або смерті і беззаперечно слідувати наказам начальників, готових до участі в бойових діях) і супроводу професійної адаптації та кар'єри військового професіонала (організаційна та професійна психологія).

Використання психологічних принципів і методів оптимізації прийняття бойових рішень командирами, психологічна оцінка противника, забезпечення ефективності діяльності органів розвідки і слідства по отриманню важливої військової інформації, в тому числі, в ході допитів військовополонених. Психологічне забезпечення антитерористичної діяльності та інформаційних операцій за підтримки військ, вивчення динаміки такої діяльності, навчання людей, консультація осіб, які ведуть переговори про заручників (оперативна психологія).

Виявлення та актуалізація факторів підвищення боєздатності власних військ, розробка профілю психологічних можливостей противника, виявлення сильних і слабких сторін психології ворога, обґрунтування методів породження у нього занепокоєння, безсилля, небажання боротися, відмови від опору (тактична психологія).

Попередження соціальних проблем, інтеграція різноманітних етнічних і расових груп, зниження дискримінації за різними ознаками.

Надання допомоги військовослужбовцям, схильним до вживання наркотиків, інших психоактивних речовин та алкоголю.

Участь у розробці нових систем зброї і бойової техніки з урахуванням зручності їх експлуатації та ергономічних характеристик [15, с. 69].

В цілому, над профілактикою вчинення тих чи інших злочинів у США працюють спеціальні дослідні установи. Деякі з них працюють над аналізом можливої кримінальної поведінки, а згодом – за допомогою виявлених досліджень передбачають де злочин може статись. Разом з тим, науковцями був розроблений спеціальний складний алгоритм, який визначає потенційних злочинців серед солдатів армії США. Як вказує Los Angeles Time, психічне здоров'я є величезною проблемою в армії США – майже кожен п'ятий солдат страждає психічним захворюванням, у тому числі депресією або іншими розладами [16].

Звісно, з огляду на проведені американськими вченими дослідження, мова більше йде про вчинення насильницьких злочинів (вбивства,

пограбування, викрадення), проте дивлячись на психологічний «портрет» особи та її поведінку у тій чи іншій ситуації, справа може стосуватись загрози потенційного вчинення злочинів, які посягають на основний об'єкт, досліджуваній у цій статті – режим військової таємниці.

Таким чином, очевидною нині проблемою на ряду з попередженням вчиненням військових злочинів є проблема соціальної адаптації військовослужбовців. В Україні на сьогоднішній день це, передусім, пов'язано з таким нетрадиційним терміном як «синдром АТО».

Згідно з офіційними даними, на даний момент у зоні АТО вже воювали десятки тисяч українців. За прогнозами психіатрів, в кращому випадку, у 20% з них у наступні роки діагностують хронічний посттравматичний стресовий розлад, якому вже дали назву «синдром АТО». Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців виникає внаслідок реакції на події загрозливого або катастрофічного характеру. Тобто на пряму загрозу смерті. Однією з основних ознак посттравматичного розладу є нестійкість психіки, при якій навіть самі незначні втрати, труднощі штовхають людину на самогубство; особливі види агресії; боязнь нападу ззаду; почуття провини за те, що залишився живий; ідентифікація себе з убитими. Також в учасників бойових дій виділяється ряд типових симптомів: підвищена збудливість та дратівливість; нестримне реагування на миттєвий стимул; фіксація на психотравмуючих обставинах; схильність до некерованих спалахів реакцій на незначні стимули. Ці основні симптоми, як правило, були притаманні військовослужбовцям, які в свій час перебували в таких гарячих точках як Афганістан та Чечня.

Так, за статистичними даними в США вже давно підраховували, що ветерани в'єтнамської війни (тобто люди з хворою психікою) вносять досить істотний відсоток в загальний рівень злочинності країни. І для держави виявилось дешевше займатися здоров'ям колишніх бійців, ніж підраховувати збитки від їх злочинів. Саме тому міністерство у справах ветеранів США детально зайнялося цією проблемою. В Америці працює близько двохсот клінік, де учасникам в'єтнамської війни надається психотерапевтична допомога. За даними вітчизняних фахівців, в структурі психічної патології серед військовослужбовців строкової служби, які брали участь у бойових діях під час локальних війн в Афганістані, Карабасі, Абхазії, Таджикистані, Чечні, психогенні розлади досягають 70 % [17, с.177].

Вітчизняні та зарубіжні фахівці сходять на одному: подолати цю проблему, а також адаптувати військовослужбовця після пережитого в зоні бойових дій можна лише об'єднавши зусилля психологів, психіатрів, а також психотерапевтів.

Також фахівці надають наступні рекомендації:

1. Військовослужбовцям, які повертаються до своїх сімей, необхідно надати можливість не менш ніж тиждень провести у нейтральній обстановці для поступової адаптації до мирного життя.

2. Затвердження Державної програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, як основи соціального та правового захисту осіб, які

брали участь у бойових діях, перебувають на військовій службі, або звільняються у запас [17, с.178].

Звісно, що дані рекомендації мають бути практично реалізовані на практиці, а не залишитись лише на папері, оскільки Україна вже має сумний досвід з проблемами соціальної адаптації військовослужбовців. Так, недовим прикладом допомоги держави стала та ситуація, коли українці повертались після війни в Афганістані з подібними психологічними проблемами. Безрезультатні державні програми по реабілітації таких осіб виявились у тотальному надломленні сподівань знайти гідну роботу та вести звичайний спосіб життя. Натомість багато з тих, хто тоді повернувся або почали страждати алкоголізмом, або вчиняти злочини у складі організованих груп.

Отже, варто наголосити, що військова психологія відіграє надзвичайно важливу місію – допомагає повернути військовослужбовців до звичного життєвого середовища, попередити вчинення злочину, а також може визначити серед військовослужбовців потенційного суб'єкта злочину, зокрема, якщо брати до уваги вчинення злочину, передбаченого ст.422 КК України. Це, в свою чергу, означає, що військова психологія є дуже актуальною нині тематикою для вивчення, дослідження, опрацювання та застосування нових розробок на практиці. Проведення аналогічних психологічних досліджень дозволить у подальшому розширити межі профілактичної діяльності і серед українських військовослужбовців.

Висновки. Дослідивши загальні кримінально-теоретичні аспекти злочину, передбаченого ст.422 КК України, який полягає у розголошенні відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості, потрібно виділити наступне:

- безпосередній об'єкт злочину – режим військової таємниці;
- даний злочин вчиняється у двох його основних формах: розголошуються відомості військового характеру, що становлять державну таємницю або втрачаються документи чи інші матеріали, які становлять державну таємницю;
- суб'єкт злочину – обов'язково є військовослужбовцем або військовозобов'язаний і, як правило, для визнання вказаних осіб відповідальним за цей злочин не має значення, яким чином (у результаті чого) їм стали відомі відомості військового характеру, що становлять державну таємницю. Це пояснюється специфікою військової служби та можливістю особи дізнатись таку інформацію, виконуючи певне завдання;
- суб'єктивна сторона розголошення військової таємниці характеризується як умисною, так і необережною формою вини, а втрата відповідних документів, матеріалів і предметів – тільки необережною формою вини, хоча порушення встановлених правил поведження з ними може бути і навмисним;
- предмет злочину – відомості, що становлять державну таємницю, а також: документи, матеріали, інші предмети, які містять в собі інформацію про державну таємницю.

Оцінюючи викладену законодавцем в чинному Кримінальному кодексі диспозицію ст. 422, варто наголосити на необхідності використання в процесі

здійснення наукової чи практичної діяльності таких основних нормативно-правових джерел як:

Закони України: «Про інформацію», «Про державну таємницю».

Звід відомостей, що становлять державну таємницю тощо.

Важливе значення для дослідження мало місце визначення методики розслідування такого злочину. Ефективне розслідування та розкриття злочину може бути тільки тоді, коли слідчим враховані такі основні критерії оцінки вчиненого діяння, як:

- наявність факту порушення правил зберігання або втрати інформації щодо відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю;
- час, характер, інші обставини вчинення зазначеного діяння;
- суб'єкт та суб'єктивна сторона вчинення злочину;
- наявність негативних наслідків;
- обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини вини особи;
- причини та умови, які сприяли порушенню правил зберігання і розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості.

Проаналізувавши статистичні дані щодо кількості вчинення злочинів, передбаченого ст. 422 КК України, можна впевнено стверджувати, що за досить тривалий період часу кількість вчинюваних у військовій сфері злочинів являється досить потужним чинником, який дестабілізує ситуацію не тільки всередині країни, а й завдає значної шкоди, враховуючи проведення АТО на Сході України. Беручи до уваги високу суспільну і державну небезпеку «розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості» та можливість настання особливо тяжких наслідків у результаті вчиненого злочину – можна зробити висновок, що кожна з розглянутих судом вищевказаних справ повинна бути детально вивчена та проаналізована [18, с.146], задля можливого профілактичного впливу в подальшому.

Таким чином, превентивні заходи задля недопущення вчинення злочину у сфері збереження відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю є ключовим завданням кожної сильної, незалежної та обороноздатної держави.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями розроблено цілий спектр методів, здатних попередити вчинення подібних злочинів. На ряду з пропозиціями українських науковців, варто звернути увагу на міжнародні шляхи вирішення таких проблем. В основу даної проблематики покладено також і проблема соціальної адаптації військовослужбовців, які безпосередньо брали участь у бойовій обстановці. Так, спеціалісти США використовують задля попередження злочинності у військовій сфері, дослідження психологічних особливостей потенційних суб'єктів злочину, зокрема тих, які воювали. Це дозволяє не тільки передбачити можливий характер злочинного діяння, але й не допустити його вчинення в майбутньому. Важливим аспектом являється психологічна допомога, яку повинні надавати військовослужбовцям вчасно,

якісно та результативно. Таким чином, міжнародний досвід США в цьому питанні являється зразковим, а військова психологія може стати досить потужним і ефективним чинником в Україні, якщо наша держава забезпечить реалізацію основних завдань по соціальній адаптації військовослужбовців на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/171/5377.html>.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 27 квітня 2015 року: (офіц. текст). – К. : Паливода А.В. – 2015. – 212с.
3. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994 р. – № 16. – Ст. 422.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. // За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
5. *Карпенко М.І.* Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання: посібник // За заг. ред. д.ю.н., проф. В.К. Матвійчука. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 472 с.
6. *Кармазін Ю.А., Стрельцов Е.Л.* Кримінальний кодекс України. Коментар: Під редакцією Ю.А. Кармазіна і Е.Л. Стрельцова. – Харків : ТОВ – Одиссей, 2001. – 960 с.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 р. – № 48. – Ст.
8. ЗВІД відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005р. № 440, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.08.2005р. за № 902/11182 // Офіційний вісник України. – 2005 р. – № 34. – Ст. 172.
9. *Колодяжний М.Г.* Військові злочини в Україні: детермінація та запобігання // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 191-197.
10. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://qz.com/374138/these-are-all-the-countries-where-the-us-has-a-military-presence/>
11. *Стрекозов В.Г., Кудашкин А.В.* и др. Военное право: [учебник]. Серия «Право в Вооруженных Силах – консультант». – М. : «За права военнослужащих». – 2004. – Вып. 45. – 640 с.
12. The uniform code of military justice/ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ucmj.htm>
13. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.military.com/benefits/military-legal-matters/military-lawoverview.html>
14. *John W. Brooker.* IMPROVING UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE REFORM// The Military Law Review – No. 27-100-222, Winter 2014
15. *Караяни А.Г., Караяни Ю.М., Зипченко Ю.П.* Американская военная психология как область специальной практики // Национальный психологический журнал. – 2014. – №1. – С. 65-73.
16. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.iflscience.com/editors-blog/military-algorithm-predicts-violent-crimes-they-happen>

17. Буряк О.О. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні / О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2015. – № 2. – С. 176-181.

18. Чередник В.М. Поняття та суспільна небезпечність розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості / В.М. Чередник // Юридична наука. – 2012. – № 4. – С. 142-147.

Карпенко М.І., Попченкова І.М. Причини, наслідки та профілактика військових злочинів, зокрема за ст.422 КК України

У даній статті здійснено дослідження злочину, передбачено ст.422 КК України, виходячи з його кримінально-теоретичних засад. У ході розгляду проблемних питань визначено специфічні особливості предмета злочину – відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю. Виходячи із можливої суспільної небезпеки зазначеного злочину, проаналізовано основні профілактичні заходи, спрямовані на недопущення вчинення протиправного діяння. У статті також висвітлено питання соціальної адаптації військовослужбовців, які брали участь безпосередньо у зоні бойових дій та потребують психологічної допомоги. Наголошено на необхідності широкого впровадження методів військової психології в Україні, зокрема, і з огляду на успішну практику їх застосування в США.

Ключові слова: військовослужбовець, військові злочини, інформація, державна таємниця, відомості військового характеру, кримінологія, запобігання, профілактика, попередження, адаптація, військова психологія.

Карпенко Н.И., Попченкова И.Н. Причины, последствия и профилактика воинских преступлений, в частности по ст.422 УК Украины

В данной статье проведено исследование преступления, предусмотренного ст.422 УК Украины, исходя из его уголовно-теоретических основ. В ходе рассмотрения проблемных вопросов определены специфические особенности предмета преступления – сведений военного характера, составляющих государственную тайну. Исходя из возможной общественной опасности указанного преступления, проанализированы основные профилактические меры, направленные на недопустимость совершения противоправного деяния. В статье также рассмотрены вопросы социальной адаптации военнослужащих, которые принимали непосредственное участие в зонах боевых действий и нуждаются в психологической помощи. Отмечена необходимость широкого внедрения в Украине методов военной психологии, учитывая успешную практику применения этого метода в США.

Ключевые слова: военнослужащий, воинские преступления, информация, государственная тайна, сведения военного характера, криминалогия, предотвращение, профилактика, адаптация, военная психология.

Karpenko M.I., Popchenkova I.M. The reasons, consequences and prevention of military crimes, including art. 422 Criminal Code of Ukraine

In this article the author investigated crimes under Art. 422 Criminal Code of Ukraine on the basis of his criminal theoretical foundations. During consideration of the problematic issues identified specific characteristics of the object of the crime-military information that constitutes state secrets. Proceeding from possible of social danger of that offense, the author analyzes the main preventative measures aimed at prevents the unlawful acts. The article also highlights the issue social adaptation of serviceman who participated in the combat zone and

need psychological help. The author stressed the need for wide implementation of methods of military psychology in Ukraine especially considering the successful practice of this method in the United States of America.

Keywords: *serviceman, military crimes, information, state secrets, information of a military character, criminology, prevention, adaptation, the military psychology.*

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.